

ВУЛИЦЯ В.М. РЕМЕСЛА : ХЛІБОРОБ ІЗ ХЛІБОРОБІВ

Його називали Хлібодаром, Пшеничним батьком, Творцем щедрого колоса. І коли на зібраннях селекціонерів оголошувалось його ім'я, то присутні в залі аплодували стоячи.

Академік Василь Миколайович Ремесло народився 10 лютого 1907 року у селі Теплівка на Полтавщині. Він був п'ятою дитиною у багатодітній родині, глава якої вирізнявся вдачею суворою і непохитною. Кожен із семи його домочадців мав свої обов'язки за виконанням яких Микола Калістратович строго слідкував. Він важко працював на своєму клапті землі і від інших вимагав такої ж самовіддачі. Не жалував і дружину, яка взагалі несла на своїх плечах потрійний тягар. Ось яскравий тому приклад: одного разу Микола Калістратович повернувся із поля втомлений та голодний і не застав обіду. Він сердито хрюснув ложкою об пусту миску і лише тоді зауважив, що на печі щось пищить. Як виявилось, кілька годин тому у нього народилось іще одне дитя. Дружина ж, підв'язавши рушником живота, ще тільки заходжувалась біля печі.

Радянська влада наділила Миколу Ремесла землею, і хазяйновитий Калістратович почне отримувати на ній такі прибутки, що невдовзі зведе для своєї великої сім'ї кам'яний будинок і вкряє його залізом. За це його запишуть у куркулі, заберуть усе майно і виженуть із села. А старший син разом із дружиною опиниться аж на Соловках.

Діти Миколи Ремесла, крім старшої дочки Феодосії, отримали тільки початкову освіту. І цього, на його думку, було більше ніж достатньо. Микола Калістратович вважав, що для важкої селянської праці потрібна не вченість, а воляче здоров'я. Тож відірвати майбутнього академіка від батьківського плуга було не просто. Вдалось це тільки зятеві Ремесла, Петрові Бондаренку. Колишній військовий у чині офіцера і агроном за фахом Петро Трохимович у прямому розумінні відвоював здібного Василька для аграрної науки. І після закінчення Теплівської семирічної трудової школи юний Василь Ремесло пішов навчатись у Лубенську професійну с/г школу. А вже звідти від волосного комітету комсомолу отримав направлення до Маслівського сортово-насіньного технікуму ім. К.А. Тімірязєва.

Згідно із реорганізованою Радянською владою системою вищої освіти Маслівський технікум уже від початку свого заснування мав права вищого навчального закладу. А у 1928 році він уже офіційно набув статусу Маслівського Інституту селекції і насінництва ім. К.А. Тімірязєва. На той час це був єдиний у Радянському Союзі спеціалізований с/г виш із відділами сортовипробування і контрольно-насіньної справи при факультеті селекції і насінництва. У цьому ж році відомим вітчизняним генетиком Левом Делоне тут було відкрито ще і факультет генетики. Тож Василь Ремесло прибув на навчання в уже міцну освітню і наукову устанovu із потужною виробничою базою. За словами геніального вченого-генетика Миколи Вавилова тут «гармонійно поєднувалось вирішення практичних завдань із наукою». А його ідеями та масштабністю думки дихали навіть стіни цього інституту. Це і стане однією із причин реорганізації закладу, а ряд його викладачів буде репресовано у 1937-1941 роках.

До речі, викладацький склад Маслівського інституту був дійсно просто унікальним. Тут працювали світила вітчизняної науки: Л.М. Делоне, І.М. Єремєєв, Б.К. Енкен, Д.К. Ларіонов, А.С. Молостов, О.Р. Ветцер, Б.А. Паншин, В.В. Колкунов, В.У. Дирдовський, С.А. Смирнов, І.В. Ліндеман. І це далеко не повний перелік. До того ж, блискучі викладачі-професори відзначались ще й надзвичайною людяністю і

дуже любили своїх студентів, а студенти їх. Також нам варто знати, що ще у 20-х роках згідно Постанови РНК УРСР при всіх вищих навчальних закладах почали діяти науково-дослідні кафедри. Отже навчання у МІСНІТ було тісно і безпосередньо пов'язане із наукою. І завдячуючи саме такому чиннику із Маслівки вийде величезна кількість талановитих науковців, селекціонерів і генетиків. Як потім згадував сам Василь Миколайович: «Усе тут було по справжньому, тож самостійне життя починалось у нас уже від першого курсу. І така повноцінність навчання тривала аж до отримання диплому. Ця школа давалось важко, але зате ми отримували все! Не було тут ніякого розподілу на старших і менших. І хоч ніхто наперед не міг знати, що із нас вийде, але поки ми вчилися – наука і практика були єдиними!» У ці вщент заповнені тією наукою і практикою студентські роки у Василя ще вистачало часу для спорту (грав у інститутській футбольній команді), а також для занять у хоровому та музичному гуртках. Працював він і у студентській артілі, яку організував один із перших викладачів закладу М.Г. Логінов. Артільники трудилися в основному у знаменитому маслівському вальцьовому млині, де заробляли досить таки пристойну копійчину. Через багато-багато років академік В.М. Ремесло захоче повторити «Маслівський феномен». Він поставить собі за мету створити на базі Маслівського с/г технікуму та Миронівського НДІ селекції і насінництва пшениці навчальний комбінат, де б готували фахівців саме таким чином, як це робилось за часів його молодості. І тільки важка хвороба не дозволить йому здійснити цей задум.

А молодість та і після інституту у Василя Ремесла видалась не менш кипучою. Рік він пропрацював агрономом у радгоспі «Відродження» на Запоріжжі. Ще рік і теж у якості агронома в окружній спілці насінневодів на Полтавщині (м. Кременчук). Звідси Василя прикликали до лав Червоної армії, де він прослужив рядовим артполку Ленінградського військового округу. А після демобілізації доля закидає Василя Ремесла аж у Дербент. Там він завідує відділом контролю та апробації Дагестанської Центральної дослідно-селекційної станції ім. Ахундова. Станція ця безпосередньо підпорядковувалась ВІРУ, і завдання перед її працівниками стояло конкретне: у найкоротші строки вивести сорти зернових, які б прижились в умовах Дагестану. У цьому регіоні мав бути свій, а не привезений хліб. Між іншим, на кілька років раніше, у Закавказзі, почав свою стрімку кар'єру і земляк Василя Ремесла, Трохим Лисенко. Тоді як академік М.І. Вавилов та його прихильники із усіх сил намагались поєднати с/г господарство із наукою шляхом активного впровадження у його практику методів селекції, майбутній душитель вітчизняної генетики пропонував штурмувати природу. Адже для вавиловської науки потрібні були роки, а от яровизація Лисенка та мічурінська біологія обіцяли дуже швидкі результати.

Тим часом Наркомзем СРСР призначає Василя Ремесла на посаду агронома-насінневода у свою дочірню організацію під назвою «Союзнасінневод». Ця аграрна структура займалась впровадженням у с/г виробництво нових культур. Робота була тісно пов'язана із столицею, де Василь Ремесло і познайомився із своєю першою дружиною. Тож на місце свого нового призначення, на Ново-Уренську дослідно-селекційну станцію Ульяновської області поїхав уже разом із нею. Його Ліза, Єлизавета Олексіївна тоді навчалась в одному із Московських вишів. Та палко закоханий Ремесло не став чекати поки вона отримає диплом. Фактично він викрав свою наречену. І в один із березневих днів 1933-го року швидкий потяг помчав молоду пару у Поволжя.

У Поволжі Василь Ремесло пропрацював п'ять років. Він займав посаду старшого наукового співробітника відділу селекції овочевих культур Ново-Уренської станції, завідував сортодільницею ВІРу, інспектував Держсортмережі по Куйбишевській та Горьковській областях. Йому пощастило зустрічатись із самим Миколою Вавиловим, а також із академіком Андрієм Сапегіним та із професором Василем Юр'євим. У цей же період він навчається на Всесоюзних курсах підвищення

В.М.Ремесло 1945 р. Потсдам

кваліфікації для науковців, селекціонерів і насінневодів при ВІРі, де викладав і його одногрупник Данило Щербина. На цих же курсах разом із Ремеслом навчались і інші «маслівчани»: селекціонери Олексій Поправко та Іван Паришкура, а також науковець Георгій Овчаров. Із Іваном Степановичем Паришкурою, ще від самого Дербента Василь Миколайович потім буде дружити усе життя. До речі, більшість викладачів цих курсів, зокрема професори Григорій Левицький, Костянтин Фляксбергер, Микола Ковальов, як і сам Микола Вавилов будуть репресовані.

І все ж, захоплюючись вавиловською теорією походження культурних видів рослин, та її положеннями про мутацію і гібридизацію молодий науковець починає активно займатись дослідями із яровизації рослин. Цим, здавалось універсальним лисенківським методом, який обіцяв великий і

швидкий хліб тоді захопилась мало не вся партійна верхівка країни. Яровизація видавалась абсолютною панацеєю для замордованої колективізацією с/г. А що веліла партія, те треба було і робити. Тим паче, якщо взяти аспірантуру при ВІРі, то поповнювалась вона часто густо людьми із дуже слабкою теоретичною підготовкою. Багато хто про генетику і чути не чув. Тож закони Менделя та хромосомна теорія давались не всім або ж і зовсім не давались. Інша справа у Трохима Лисенка. Все ясно і доступно навіть для школяра. Що ж до самого Василя Миколайовича, то його участь у перетворенні ярих пшениць в озимі та навпаки згодом стане вирішальною у виборі власного шляху на царині селекційної науки. До слова, свою кандидатську (1956 рік) Василь Миколайович захистив за темою «Направлена зміна ярої пшениці в озиму з метою селекції».

У 1938 році сортовим Управлінням Наркомзему СРСР Василь Ремесло призначається на посаду заступника директора Північно-Донецької державної селекційної станції. Станція розташовувалась біля селища Тарасовський під Ростовом. Тут же під своє начало Василь Ремесло прийме молодших «маслівчан»: Івана Глуценка, Федора Савелу а також подружжя Любов та Якова Яніцьких. Саме у Тарасовському вкладаючи величезну працю у свої дослідження, а Василь Миколайович взагалі відзначався надзвичайною працездатністю і вимагав цього від інших, учений нарешті отримує перші вагомі результати: посухостійкий і зимостійкий сорт озимої пшениці. Якраз такий і потрібен був для цього регіону. Зерно у Тарасовській, так назвав її селекціонер, було червоним-червоним, ніби передвіщало якусь біду. Але окрилений учений не звертав уваги ні на які перестороги. На це навіть і часу не було. Просто Василь Ремесло мав таку натуру, що де б він не опинявся, то скрізь його життя починало бити ключем. Тим більше тут, у Тарасовському, де Ліза народила йому двох дітей, де він блискуче грав у самодіяльному драматичному театрі. А головне, саме тут визначився його подальший науковий шлях – селекція пшениці. Більше того, 22 травня 1941 року Василя Ремесла зараховують в аспірантуру при ВІРі на заочну форму навчання. А через місяць почалась війна, яка змушує ученого взяти на себе обов'язки директора Північно-Донецької станції, організувати її евакуацію і врешті відмовившись від броні, разом із іншими добровольцями піти на фронт.

Однак там, у небесній канцелярії, хтось усе таки вирішив, що не весь цвіт науки має полягти за Вітчизну. Бо війні байдуже чиї голови стинати. Зокрема із

«маслівчан» вона забрала таких талановитих науковців, селекціонерів і генетиків, як Іван Дріч, Данило Щербина, Михайло Сарана, Олексій Цейзик, Арон Френкель, Віталій Матушинський, Іван Глущенко. Чи не тому Василь Ремесло закінчивши курси політруків при Сталінградському військово-політичному училищі, де і був прийнятий у члени КПРС, поки що отримує призначення в учбову дивізію Московського військового округу. Потім він майже рік навчається у Ташкентському вищому військово-педагогічному інституті. І тільки у квітні 1945 року потрапляє у діючу армію на I-й Білоруський фронт. Разом із 2-ю мінометною бригадою 6-ї артилерійської дивізії капітан Ремесло форсує Віслу і Одер, визволяє Варшаву і штурмує Берлін. За свій військовий подвиг буде нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня та медалями: «За визволення Варшави», «За взяття Берліна».

Демобілізувався Василь Ремесло тільки у 1947 році. Після Перемоги він ще два роки очолював політвідділ у Ставці генерала В.І. Чуйкова, який командував контингентом радянських військ у Східній Німеччині. За цей час Чуйков так звик до Ремесла, що ніяк не хотів його відпускати. На знак подяки хотів навіть подарувати йому американський армійський Вілліс. Однак капітан Ремесло повіз додому тільки один трофей – цуценя від німецької вівчарки Альми. Він виміняв його на продуктивний пайок у сліпого німця, якому Альма слугувала за поводиря. Свого нового друга Василь Ремесло назвав Одером.

У ті роки Одер був мабуть чи не єдиним створінням, яке розуміло Василя Ремесла так, як ніхто інших. Бо ж навіть матері усього не розкажеш. А із дружиною після його повернення у Тарасовський сімейне життя так і не склеїлось. Ліза разом із дітьми пережила страшні роки окупації. Голодували, та не взяли жодної зернини із заповітного мішечка, у якому зберігалась Василева Тарасовська. Тому Ліза сміливо могла дивитись чоловікові в очі, а от він їй ні. Його провини вона відразу ж відчула серцем і не змогла пробачити. Дітей, доньку Наталію та сина Віктора, виростила одна і заміж так більш не вийшла.

А у Василевої провини було конкретне ім'я. Її звали Раїса Пересада. Їх звела війна, і розсудлива, енергійна та дуже рішуча Раїса Євдокимівна ще тоді інтуїтивно здогадалась, що за цим поки що абсолютно нікому невідомим ученим стоїть велике майбутнє. Вона уже бачила його у найавторитетніших наукових колах Москви, а значить і себе поряд із ним. Ця жінка створила для свого чоловіка ідеальні побутові умови, щоб ніщо не відволікало його від творчої роботи. У 1950-му році у подружжя Ремеслів народився син Володимир, який продовжив хліборобське діло свого знаменитого батька. Однак із життя він пішов дуже рано, рівно через двадцять років після смерті Василя Миколайовича. Місяць у місяць, число в число.

Звісно, слава до Василя Миколайовича прийшла не відразу. Йому довелось починати усе з нуля у сорок один рік. У такому віці це взагалі непросто зробити, а тим більше коли ти науковець. Адже для селекційного пошуку потрібні роки клопіткої праці, тому можна так нічого і не встигнути. Хіба трапиться диво. І воно таки трапилось, бо для його звершення був прикладений титанічний труд ученого, помножений на його величезний талант.

На дослідному полі. Академіки
А.В. Пухальський (IX випуск МІСНІТ) та
В.М. Ремесло (IV випуск МІСНІТ)

НДІ селекції і насінництва ВАСГНІЛ. Свій інститут Василь Миколайович очолюватиме до 1983 року, тобто до останніх днів життя.

На час заснування Миронівського НДІ Василь Миколайович уже був відомим на всю країну ученим. Йому присвоїли звання Героя Соціалістичної Праці (1966), звання Заслуженого діяча науки УРСР, обрали академіком ВАСГНІЛ (1964), присудили Ленінську премію (1963), тричі відзначили орденом Леніна та величезною кількістю інших нагород. А все тому що Василь Ремесло таки став для Вітчизни «пшеничним батьком», втіливши в життя свою мрію: створити сорт, який за урожайністю, хлібопекарськими та іншими якостями перевершив би знамениту Українку. Селекціонер Ремесло справді пішов своїм шляхом, детально розробивши метод створення озимих пшениць вихідним матеріалом для яких слугували ярі форми. Велика наука відмовлялась вірити у такі дива, але факти річ уперта. Першою ластівкою, вірніше яскравою кометою із Ремеслового гнізда вилетіла Миронівська 264. А за нею – її дочка, геніальне творіння Ремесла – Миронівська 808. До цього часу світ ще не знав такого сорту. Урожайність Миронівської 808 становила в середньому по 70/80 ц/га. Як зимостійку її почали висівати у Північному Казахстані, у Західному Сибіру, на Алтаї. І як колись Українкою, так тепер цим сортом захоплювалась уся Європа. У Чехословаччині вісімсот восьмої зібрали по 109 ц/га. Із 1968 року керуючи уже великим науковим колективом і очолюючи солідну наукову установу Василь Миколайович став автором ще 38 прекрасних сортів зернових колосових культур (Миронівська ювілейна, Іллічівка, Миронівська 25). Це не рахуючи створених у співавторстві уже після його смерті. Слід зазначити, що у своїй подальшій роботі учений почав сміливо поєднувати індивідуальний добір із гібридизацією (Миронівська 10, 61, 27, Миронівська напівінтенсивна, Волгоградська 84, Мирлебен, Комсомольська 56, Миронівська остиста). А у такій справі, де залучається неймовірна кількість селекційного матеріалу без таланту Божого не обійдеться. Бо Господь Бог таки поцілував селянського сина у чоло, подарувавши світові Великого Сподвижника Великої науки вирощувати Хліб. Його перу належать 230 наукових праць, у тому числі 6 широковідомих монографій. Створений академіком Миронівський НДІ пшениці нині гідно носить його ім'я і продовжує справу свого учителя та засновника. А в основі цієї справи не що інше, як велика відповідальність перед своїм народом. Недарма ж кажуть, що світ опирається на руку селекціонера.

У березні 1948 року скромний фронтовик Василь Ремесло прибув на зруйновану війною Миронівську селекційну станцію щоб заступити на посаду заступника директора із наукової роботи і одночасно очолити відділ селекції та насінництва зернових культур. Прямо скажемо, після озимої пшениці Українка, яка прославила станцію у 20-х роках, нічого особливого за цей час тут не створили. Станція у підпорядкуванні Всесоюзного НДІ кукурудзи більш нагадувала господарчу структуру, а не наукову установу. Словом, для творчості райдужних перспектив не було. У іншого і плечі опустилися б, але не у Ремесла. Пройде двадцять років і його стараннями станція набуде статусу Миронівського